

O'zbekistonda ta'lim –tarbiya va pedagogik qarashlarning rivojlanishida “TemuriylarRenessansi”ning ahamiyati

Bazarova Gulchehra Sa'dillojevna
Osiyo Xalqaro Universiteti magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada ilm-fan taraqqiyotida ajdodlarimizning qo'shgan ulkan hissasi hamda Temuriylar Rennesansining yosh avlod ta'lim-tarbiyasidagi ahamiyati haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: Ilm-fan, Temuriylar davri, Temur tuzuklari, maktab, islohotlar.

O'rta Osiyo ilm-fanning qadimiy markazlaridan bo'lib, Movarounnahr o'lkasida qadimgi davrlardan boshlab ta'lim beruvchi maskanlar mavjudligi barchaga ayon. Ilk islom uyg'onish davri deya e'tirof etiladigan IX-XII asrlarda Movarounnahr islom dunyosining madaniy markazlaridan biriga aylangan bo'lsa, Amir Temur va Temuriylar hukmronligi davrida o'lkamizda ta'limga e'tibor, ilm- fanga homiylik davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan. Ko'pgina markaziy shaharlarda oliy ta'lim dargohlari madrasalar barpo etilib, o'z davrining etuk olimu-fozillari dars berishga jalb qilingan. Sohibqiron Amir Temur va uning avlodlari hukmronligi davri yurtimizning ilm-fani , madaniyati va san'ati yuksak darajaga ko'tarilganligi bilan mashhur.

Temuriylar davri renessansi rivoji bevosita Amir Temur asos solgan ulkan saltanatda adolatli boshqaruv tizimi barpo etilganligi bilan belgilanadi. Buyuk saltanat va ma'rifatli yurt barpo etishda qadim turkiy davlatchilik an'analari va islomiy shariatga tayanib ish tutgan Amir Temur har qanday taraqqiyotning asosi sifatli ta'lim tizimi ekanligini chuqur anglagan edi. Shu sababli Sohibqiron birinchi galda ta'lim va tarbiyani to'g'ri yo'lga qo'yish, ilmi, ma'rifatli shaxslarning jamiyatdagi mavqei ko'tarish yo'lidan bordi. Ulkan saltanatning barcha shahar va yirik qishloqlarida ko'plab boshlang'ich maktablar barpo etildi.

Butun islom davrida bo'lganidek, bu davrda ham mamlakatda ilm-fan rivojida madrasa ta'limi asosiy o'rintutib, saltanatning madaniy markazlar bo'lgan yirik shaharlarda oliy ta'lim o'choqlari bo'lgan madrasalar ko'plab bunyod etilgan. Ta'limga e'tibor, ilm-fanga homiylik Amir Temur va Temuriylar davrida davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan edi. Amir Temurtuzuklarida:

«Katta kichik har bi rshahar, har bir qishloqda masjid, madrasa va xonaqohlar bino qilsinlar»;

«Mudarrislar va shayxlarga kundalik maoshlarini belgilasinlar»;

«Sayidlar, ulamo, mashoyix, fuzalo, ulug'larni aziz tutsinlar»,¹⁴ degan topshiriqlarni alohida belgilab bergan. Sohibqironning topshirig'I o'z davrida butun mamlakat hududida bajarilgan.

Amir Temur madrasalarda diniy bilimlar bilan bir qatorda dunyoviy bilimlar (handasa, aljabr\algebra, riyozat\matematika, mantiq, astronomiya\ilmi nujum, adabiyot, tarix, hattotlik va boshqalar) o'qitilishini keng yo'lga qo'ygan. Saltanatda bunyodkorlik ishlarini olib borish uchun riyoziyot, (handasa) geometriya, me'morchilik (arxitektura) yo'nalishida faoliyat olib boradigan olimu-hunarmandlarga kuchli ehtiyoj bo'lgan. Madrasalar Amir Temur va Temuriylar davrida ilmiy markaz – ma'naviyat va ma'rifat maskanlari vazifasini ado etgan. Bunyod etilgan madrasalarda dars o'tishga taniqli olimu fozillar turli Islom mamlakatlaridan jalb etilgan. Samarqandda o'z davrida yagona bo'lgan kutubxona barpo etilgan va bukutubxona fondi Amir Temur avlodi Mirzo Ulug'bek davrida ko'pgina nodir qo'lyozmalar, kitoblar bilan boyitilgan.

Olimu-fozillar vakili bo'lmish Sharofiddin Ali Yazdiy o'zining «Zafarnoma» asarida Amir Temur biror masalani hal qilmoqchi bo'lsa, avval shu sohaning bilimli mutaxassisleri, olimlar bilan maslahat qilganligini qayd etadi.

Temuriylar davrida olimu ulamolar hurmatga e'tiborga sazovor bo'lgan ijtimoiy qatlarga aylangan. Bu esa o'z navbatida Movarounnahr va Xurosonda "Temuriylar renessansi" (Ikkinchi Islom uyg'onish davrini) shakllanishiga olib keldi. Sohibqiron bobomizning ilm-fanga homiylik siyosatini uning nevarasi Mirzo Ulug'bek davom ettirib u ham yetuk olimu ulamolarni qo'llab-quvvatlagan. Ulug'bek hukmronligi davrida Samarqandda Rasadxona, Buxoroda, G'ijduvonda va Samarqandda madrasalar qurilgan. O'z davrining «Aflotuni» deb nom olgan Qozizoda Rumi, G'iyosiddin Koshiy, Muhammad Hafoviy, mavlono Ali Qushchi va boshqa taniqli zotlar ushbu maskanlarda faoliyat olib borishgan. Ulug'bekning «Zijji jadidi Ko'ragoniy» asarida 1018 ta yulduzlarning joylashuvi jadvalini tuzishda ushbu olimlarning amaliy ko'magi beqiyos bo'lgan.

Amir Temur avlodlari bo'lmish Shohruh, Mirzo Ulug'bek, Sulton Abu Said, Sulton Husayn (Boyqaro) davrlarida fan va madaniyat yuksalib, Movarounnahr va Xuroson islom dunyosining yirik madaniy markazlari sifatida dong taratgan.

So'z mulking sultoni Mir Alisher Navoiy ham o'z davrining ko'plab fan, san'at va adabiyot namoyandalariga homiylik qilib, Sohibqiron asos solgan an'analarni davom ettirgan. Jumladan, rassom Kamoliddin Behzod, shoirlar Sulton Ali Mashhadiy, Kamoliddin Binoiy, Zayniddin Vosifiy, musiqashunos Husayn Uddiy, adabiyotshunos olim Davlatshoh Samarqandiy, buyuk notiq Husayn Voiz Koshifiy va boshqalar ijodiy faoliyatida Alisher

¹⁴ Temur tuzuklari //Forschadan| A. SoguniyvaH. Karomatov tarjimai B. Ahmedov tahriri ostida/ -T.: Nashriyot-matbaa birlashmasi, 1991-55b.

Navoiyning homiylik hissasi katta bo'lgan. Qadimda Movarounnaxr, Turon zamin deb atalgan bugungi yangi O'zbekistonimiz jahon hamjamiyatida o'z o'rnini va o'z mavqeiga ega bo'lib bormoqda. Mamlakatdagi har bir soha zamonga xos va mos tarzda rivojlantirilmoqda. Shu o'rinda ta'lim sohasidagi islohotlar haqida to'xtalish joiz. Sababi keyingi yillarda yurtimizda maktab, o'rta maxsus va oliy ta'lim tizimida raqobat muhitini shakllantirish, davlat-xususiy sherikchilik va xususiy sektor resurslaridan keng foydalanish, aholining oliy ta'lim bilan qamrab olinishini rivojlangan davlatlar darajasiga etkazishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Davlat-xususiy sheriklik tizimi asosida nodavlat oliy ta'lim muassasalari faoliyati yo'lga qo'yilib, yoshlarning jahon andozalari darajasida zamonaviy bilim va kasb-hunarlarini egallashi, ularning qobiliyat va iste'dodini yuzaga chiqarish borasida ulkan ishlar amalga oshirilmoqda. Bu haqda gapirganda yangi oliy o'quv yurtlari, dunyodagi yetakchi universitetlarning filiallari tashkil etilib, oliy ta'lim muassasalari soni oshganligini alohida ta'kidlamoqchiman.

2020 yilning 23 sentyabrida qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi 637-sonli qonuni ushbu soha taraqqiyotida, hech shubhasiz, yangi ufqlarni ochib berdi. Negaki, unga muvofiq, ta'lim olishning masofaviy, inklyuziv shakllari joriy qilindi, ta'lim tashkilotlariga xorijiy muassasalar bilan qo'shma fakultet va o'quv markazlari tashkil qilishga ruxsat etilib, o'qituvchilarga mualliflik dasturi va o'qitish uslublarini joriy etish, zamonaviy pedagogik shakllar, o'qitish va tarbiya usullarini erkintanlash huquqi berildi.

Hozirgi kunda Yangi O'zbekiston uchun eng katta investitsiya bo'lgan ta'limni qo'llab-quvvatlashga e'tibor qaratilmoqda. Joriy yilning "Insonga e'tibor va sifatli ta'lim yili"- deb nomlanishi zamirida juda keng ma'no aks etgan. Taniqli ma'rifatparvar Abdulla Avloniyning "Tarbiya biz uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidir" degan chuqur ma'noli so'zlari naqadar haqiqat ekanini yaxshi anglaymiz¹⁵. Tarbiya masalalariga e'tiborsiz qaralgan vaziyatda yuzaga keladigan ko'ngilsizliklar ham, u keltirib chiqaradigan zararli oqibatlar ham barchamizga ayon. Ta'limni tarbiyadan, tarbiyani esa ta'limdan ajratib bo'lmaydi – bu sharqona qarash, sharqona hayot falsafasi"-deb ta'kidlanadi. Shunday ekan, ta'lim va tarbiya ishini uyg'un holda olib borish talab etiladi.

Shuni unutmashimiz kerakki, yurt kelajagi, vatanimiz taraqqiyoti va xalqimizning ertangi kuni qanday bo'lishi farzandlarimiz va yoshlarimizning bugun qanday ta'lim va tarbiya olishiga bog'liqdir. Shu sababli harqaysi ota-ona, ustoz va murabbiy har bir bola timsolida avvalo shaxsni ko'rishi zarur. Anashu oddiy talabdan kelib chiqqan holda, o'sib kelayotgan yoshlarni mustaqil va keng fikrlash qobiliyatiga ega bo'lgan, ongli yashaydigan

¹⁵ A. Avloniy „Turkiy guliston yohud axloq“- T.: „O'qituvchi“. 1992-14b

komil insonlar etib voyaga yetkazish - ta'lim-tarbiya sohasining asosiy maqsadi va vazifasi bo'lishi lozim, deb qabul qilishimiz kerak.

Prezidentimiz Sh.Mirziyoev "2023 yildan maktab ta'limini xalqaro ta'lim dasturlari asosida butunlay isloh qilishni boshlaymiz. Bu ishlarni tizimli yo'lga qo'yish, yangi darsliklarni ishlab chiqish, ilg'or ta'lim standartlari va metodikalarini joriy etish uchun alohida ilmiy institut va laboratoriyalar tashkil qilinadi", –deb o'z murojaatlarida bayon etdilar¹⁶.

Ta'lim sohasidagi islohotlar haqida fikr bildirgan yurtboshimiz kelgusi yili 70 ta yangi maktab qurilishini, 460 ta maktab esa kengaytirilishini, xususiy investitsiyalar ishtirokida 100 ta maktab qurish loyihalari boshlanishini, keyingi besh yilda ularning sonini mingtaga yetkazilishini ta'kidladilar.

Shuningdek 2023 yildan boshlab ta'lim sohasida yangi dastur amalga oshirish va har bir viloyatda 1 tadan texnikumda Yevropa kasbiy ta'lim standartlari joriy etilishi rejalashtirildi.

2022 - 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlis va O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasida belgilangan vazifalarga muvofiq aholining hayot darajasini yanada yuksaltirish, ta'lim sifatini ilg'or xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish borasidagi islohotlarimizni yangi bosqichga olib chiqish maqsadida jamoatchilik va xalq bilan keng muhokamalarda bildirilgan takliflar asosida 2022 — 2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasini "Insonga e'tibor va sifatli ta'lim yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturi tasdiqlandi.¹⁷

Yangi O'zbekistonni 2022-2026 yillarda rivojlantirish strategiyasida ta'lim tizimini yuksak darajada rivojlantirish, O'zbekistonda "Uchinchi renessans" davrini yaratadigan barkamol avlodni tarbiyalash masalasi dolzarb vazifa sifatida belgilandi. Ushbu vazifalarni hayotga tatbiq etishda Amir Temur va Temuriylar davri ta'lim tizimini chuqur o'rganish va tarixiy tajribalaridan zamonaviy asosda foydalanish ham amaliy ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, hozirgi davrda yurtimizda faoliyat yuritayotgan barcha ta'lim muassasalari xodimlarining vazifasi yosh avlodga faqatgina bilim bermasdan, innovatsion va kreativ fikrlaydigan, zamonaviy kadrlar tayyorlash, yoshlarni vatanparvarlik ruhida, yuksakma'naviyat egalari etib tarbiyalashdan iboratdir.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 28 yilligiga bag'ishlangan bayram tabrigida "**«Yangi O'zbekiston – maktab ostonasidan**

¹⁶ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning Oliy Majlis va O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasi 12.21.2022.

¹⁷ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022.28.0.2 2022y 27-sonli 2022 - 2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasini "Insonga e'tibor va sifatli ta'lim yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturi to'g'risida"gi farmoni

boshlanadi», degan g'oya asosida umummilliy ta'lim-tarbiya tizimini tubdan isloh qilishga misli ko'rilmagan e'tibor qaratilmoqda. Ilm-fan, madaniyat va san'at, adabiyot, sport sohalarini rivojlantirish, ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligin ioshirish, yoshlarning iste'dod va qobiliyatini ro'yobga chiqarish borasida ham ko'pgina ko'zga ko'rinarli ishlar amalga oshirilmoqda. Bularning barchasi yurtimizda "Temuriylar Rennessansi" davridagi ilm-fan va ma'rifat rivojiga hissa qo'shgan ajdodlarimiz boy tajribasini chuqur o'rgangan holda olib borilayotgan davlat siyosatining UchinchiRenessans– milliy taraqqiyotimizning yangi davri poydevoriniya ratishga xizmatqil moqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Temur tuzuklari //Forschadan| A. SoguniyvaH. Karomatovtarj;
B. Ahmedovtahrir. ostida/ -T.: Nashriyot-matbaa birlashmasi, 1991-55b.
2. A. Avloniy „Turkiy guliston yohud axloq“- T.: „O'qituvchi“. 1992-14b
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022.28.0.2 2022y 27-sonli 2022 -
2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasini
"Insonga e'tibor va sifatli ta'lim yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturi
to'g'risida"gi farmoni
4. <https://gov.uz/oz/news/>. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoevning
Oliy Majlis va O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasi 12.21.2022.